
Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 52, 55, 69, 75, 97, 107-111

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 38

Számítógép-szoftver

Lásd 73

Elektronikus könyvtár

96/106

GRAHAM, Peter S.: Requirements for the digital library = Coll.Res.Lib. 56.vol. 1995. 4.no. 331-339.p. Bibliogr.

Az elektronikus tudományos könyvtár berendezkedése tartós szolgáltatásokra

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Kutatás információellátása; Megőrzés

Egyre több könyvtár foglalkozik elektronikus információk kezelésével, de eddig egyetlen tudo-

mányos könyvtár sem kötelezte el magát ezeknek az információknak a szolgáltatására olyan hosszú távon, mint ezt a hagyományos információhordozókkal tette. Amíg ezek a hosszútávú elkötelezettségek megszületnek, a jelen megoldásai csak ideiglenesek lesznek, így addig, amíg a hálózati erőforrásoknak nincsen állandó helye, katalogizálásuk is csak ideiglenes lehet, igaz, átmeneti elektronikus anyagok katalogizálására mindig is szükség lesz.

A felhasználói igények maradnak, amelyek eddig is voltak: a használók megbízhatóan fellelhető, könnyen hozzáférhető információkat igényelnek. Az elektronikus környezetben a hozzáférés eszközeinek szükségessége nyilvánvalóbbá válik.

Néhányan (nem könyvtárosok) azon a véleményen vannak, hogy a könyvtáraknak nem kell beszerezniük elektronikus dokumentumokat, mivel azok amúgy is megtalálhatók valahol a hálózaton. Ezek elfelejtik, hogy valakinek felelősséget kell vállalnia az információért, ami mindig is a könyvtárak felelőssége volt.

Biztosítani kell a biztonsági tárolás és az információk szükség szerinti visszatöltésének (Backup/Restore) mechanizmusait, még hozzá minél kevesebb emberi ráfordítással. Nem kell minden adatnak azonnal hozzáférhetőnek lennie, egyes anyagok lassabb, s így olcsóbb hordozókon is tárolhatók.

Kérdés, hogy a tárolóhelyeken az információ magában vagy metainformáció kíséretében legyen meg. Ezzel kapcsolatban említhetők az SGML headingjei, a hipertext kapcsolatok.

A hosszú távú megőrzésnek az információhordozók és szoftverek frissítését is magába kell foglalnia. A fizikai struktúrán túl meg kell őrizni a művek intellektuális integritását is. Meg kell határozni, hány helyen kell tárolni az elektronikus információkat, hogy megőrzésük és a hozzáférhetőség biztosítva legyen, de a duplikáció mértéke se legyen túl magas. Meghatározó lesz ebben a kérdésben a nemzeti és regionális érdekek érvényesülése, a hálózatok sávszélessége, gyorsasága és ezek költségvonzata is.

Foglalkozni kell dokumentumok részeinek visszakeresésével és elérésével, egyes dokumentumfajták elavulásának, hatályon kívül helyezésének jelzésével is.

A hagyományos dokumentumok indexelésére, referálására, katalogizálására létrejött eljárások működni fognak az elektronikus információ

esetében is, de hozzá kell igazítani őket az elektronikus környezethez.

A digitális tudományos könyvtárnak több távoli felhasználó számára és általában az egész Interneten elérhetőnek kell lennie. Egyszerre kell benne védeni olyan – egymással gyakran ellentmondásban is álló – elveket, mint a felhasználók személyének titkossága, a szerzői jog, a jóhiszemű használat és a díjak szedése.

A könyvtárak egy része külön szervezetek feladatává teszi az elektronikus információk kezelését, míg mások integrálják ezeket a hagyományos dokumentumokkal. Ami igazán újdonság, hogy az irántuk való szervezeti elkötelezettség állandóvá válik. A könyvtárak hármastagozódása (olvasószolgálat, feldolgozás, állománygyarapítás) megmarad, de a köztük levő határok még rugalmasabbakká válnak.

Pénzügyi elkötelezettségre is szükség van. Az elektronikus információt a hagyományosabb dokumentumoknál folyamatosabban kell finanszírozni, nem bírja ki ugyanis a hosszabb szüneteket, legfeljebb rövid áramkimaradásokat tud túlélni.

A hosszútávú finanszírozásnak át kell lépnie a könyvtárakban jellemző éves költségvetések keretein.

(Koltay Tibor)

96/107

CATENAZZI, Naida – SOMMARUGA, Lorenzo: An electronic library based on hyper-books: the hyper-lib project = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 3.no. 127-134.p. Bibliogr.

Hiperkönyvekre épülő elektronikus könyvtár: a hyper-lib projekt

Lásd még a fenti szerzők cikkét a J.of Documentation 1995. 3.számában a 244-270. oldalakon

Elektronikus könyv; Elektronikus könyvtár; Hiper-szöveg; Kísérlet

Az elektronikus könyvtár az információtárolás és -közreadás új stratégiája, ahol a dokumentumok teljes szövege online módon elérhető és

számítógépes munkaállomásokon megtekinthető. Létrehozására kétféle lehetőség van: 1) már létező elektronikus dokumentumokat kereshető és nyilvánosan hozzáférhető állománnyá szervezünk, 2) egy már létező hagyományos könyvtár anyagát géppel olvasható formára konvertáljuk.

Az elektronikus könyvtár hatékony működése érdekében elkerülhetetlen a következő feladatok megoldása:

- hatalmas mennyiségű tárolókapacitás, nagyteljesítményű személyi számítógépek és nagysebességű hálózatok biztosítása;

- szabványok használata a dokumentumcserre megoldása és az információkeresés egységesítése érdekében (pl. SGML, Z3950, MARC);

- az olvasószolgálati funkciók kifejlesztése (megjelenítés, keresés, kölcsönzés stb.).

Ez utóbbi feladattal kapcsolatban a cikk részletesen foglalkozik az elektronikus dokumentumok megjelenítésének kérdésével. Négyféle stratégia, illetve használói interfész alkalmazása terjedt el.

1) *Szöveg-alapú interfész.* Ez a legegyszerűbb és a dokumentumokat leggyorsabban megjelenítő megoldás. Hátránya a ASCII szöveg esztétikai szempontú elégtelensége és a grafikus információk hiánya. Példa rá a Gutenberg projekt.

2) *Kép-alapú interfész.* Az információk legtöbbször – a nyomtatott dokumentumok letapogatása nyomán – kép formátumú, csak a tartalomjegyzékek, annotációk stb. tartalmazznak ASCII szöveget. E megoldás fő előnye a nyomtatott kiadványokban megszokott kinézet megőrzése, hátránya az óriási tárolókapacitás szükségessége és a letapogatott információk kereshetőségének a hiánya. Példák: Elinor (De Montfort Egyetem), Mercury (Carnegie Mellon Egyetem), RightPages (csak számítástechnikai folyóiratok).

3) *Hipertext-alapú interfész.* A dokumentumok a hipertext-elv alapján hívhatók elő, leágazási pontok használatával. Fő előnye a nem-szekvenciális keresés rugalmassága, hátránya az eltévedés veszélye. Példa rá a World-Wide Web rendszer és a WALT projekt.

4) *Könyv-alapú interfész.* Az elektronikus dokumentumokat a nyomtatott könyvhöz hasonló formában közvetíti. Ez tűnik az ideális megoldásnak, mert a használók már hozzászoktak a hagyományos könyv használatához. Kiküszöbölhető a dokumentumok fizikai formájához kapcsolódó információvesztés, mert a képernyőn a könyvek vastagsága, színe is látható. Jellemző

példák a Hyper-book és a Hyper-lib, amelyeket a cikk részletesen is bemutat.

A *Hyper-book* projekt a brit Strathclyde Egyetem és a spanyol CEC JRC-Ispra közös programja. Egyik érdekes sajátossága, hogy a „hyper-book builder” számítógépi programmal az SGML dokumentumokat automatikusan hiperkönyvekké, azaz a nyomtatott könyvet szimuláló dokumentumokká lehet alakítani. A hiperkönyv a következő műveleteket teszi lehetővé:

- böngészés (hierarchikusan, lineárisan és hipertext-leágazásokkal);

- keresés (a hagyományos könyvben megszokott index- és tartalomjegyzék-keresésen kívül szabadszöveges is lehet);

- személyesítés (jegyzet-készítés, könyvjelzők elhelyezése);

- nyomtatás (az elégtelen képfelbontás miatt még mindig fárasztó a képernyőről való folyamatos olvasás).

A Hyper-lib – a hiperkönyv alapelve szerint – a fizikai könyvtárat kísérli meg elektronikus, háromdimenziós környezetben utánozni, szobákkal, polcokkal, és referenz-szolgálattal. A hagyományos könyvtárhoz szokott olvasó itt teljesen otthon érezheti magát. A könyvtár előcsarnokába belépve három ajtó áll előtte: a könyvtáros szobája (itt vagy egy élő könyvtárossal lehet beszélgetni, pl. telekonferencia útján, vagy egy, a szakkönyvtárost helyettesítő szakértő rendszerhez lehet fordulni), a katalógusszoba (betűrendes és hierarchikus tárgyi katalógusok egyaránt használhatók) és az olvasóterem, ahol a kikeresett dokumentumok teljes szövege hozzáférhető.

(Novák István)

Lásd még 7, 37

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

96/108

BOLES, Dietrich: Elektronisches Publizieren: Autorensysteme und Arbeitsumgebungen für Autoren = Nachr.Dok. 46.Jg. 1995. 5.no. 273-282.p. Bibliogr. 42 tétel.

Res. angol nyelven

Elektronikus publikálás: szerzői rendszerek és munkakörnyezet a szerzők számára

Multimédia; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

Az információk elektronikus publikálásának számos előnye van a hagyományos publikálással szemben. A publikálási folyamat időben és gazdasági szempontból ésszerűbbé válik, ezenkívül a szöveges és grafikus információk mellett más típusú információk, valamint különböző interaktív megoldások is használhatók. A publikálási folyamat résztvevőit mindez arra kényszeríti, hogy megváltoztassák munkamódszereiket. A szerzőknek például át kell állniuk mind koncepcionális (az információk előkészítése és prezentálása terén), mind műszaki szempontból (az új médiák kezeléséhez speciális szoftvereszközök szükségesek, meg kell oldani pl. a szinkronizálás és adattömörítés kérdéseit).

Maga a publikálási folyamat hagyományosan három fázisból áll: előállításból (a szerző előkészíti és dokumentum formájában rendelkezésre bocsátja az információkat); terjesztésből (a dokumentumok eljutnak az olvasóhoz, e fázis résztvevői a kiadók, lektorok, online szolgáltatók); és befogadásból. Az elektronikus publiká-